

Bygglovenheten
Nacka kommun

Yttrande angående bygglovsansökan gällande fönsterbyte på den s.k. Turbinhallen, fastigheten Sicklaön I 45:19, Järla sjö, Nacka kommun

Bakgrund

Bygglovenheten har begärt kommunantikvariens synpunkter angående en bygglovsansökan gällande fönsterbyte på den så kallade Turbinhallen på fastigheten Sicklaön 145:19, Järla sjö, Nacka kommun. Fönsterbytet har redan skett.

Järla sjö ingår i Nacka kommuns kulturmiljöprogram, som en industrimiljö med bebyggelse från olika tidsåldrar. När Saltsjöbanan hade byggts ut på 1890-talet tog den industriella utvecklingen i Järla fart och tongivande var företaget AB de Lavals Ångturbin. Kulturmiljöprogrammet anger att industribebyggelsens grundläggande karaktärsdrag ska bevaras.

Fastigheten omfattas av detaljplan dp 236. Planen vann laga kraft den 20 maj 2000 med en genomförandetid på 15 år. Planbestämmelserna innebär bland annat att användningen av de olika kvarteren i Järla sjö mestadels inte är styrd utan marken får användas för bostäder, centrum, handel, restaurang, kontor och verksamheter samt skola/utbildning. Inom områdena betecknade med q₁ och q₂ ska hänsyn tas till miljön i området vid byggnadsåtgärder. Byggnader betecknade med q får ej rivas och byggnadens yttre form och karaktär får ej förvanskas. Högsta antal våningar är tre, respektive tre-fyra. Därutöver får källargarage anordnas där markens lutning så medger.

Miljö- och stadsbyggnadsnämnden gav i september 2017 planenheten i uppdrag att upprätta förslag till ändring av detaljplan. Syftet med ändringen är bland annat att se över skydd för den kulturhistoriskt värdefulla miljön och att skydda den värdefulla bebyggelsen med skydds- och varsamhetsbestämmelser.

Bygglovsansökan omfattar hus 52, den så kallade Turbinhallen. I gällande detaljplan dp 236, omfattas Turbinhallen av skyddsbestämmelsen q ”Byggnaden får ej rivas. Byggnadens yttre form och karaktär får ej förvanskas”.

Kulturhistoriska värden

Turbinhallen var, när den uppfördes, områdets mest representativa industribyggnad. Den nära 200 meter långa monteringshallen är en av de tidigare byggnaderna i armerad betong som uppfördes i landet, med en arkitektoniskt medvetet gestaltande arkitektur. Gaveln mot norr är representativt gestaltad i jugendstil, medan den södra gaveln ärligt redovisar byggnadens konstruktion. Takets svagt välvda form samspelar med den dekorativa gaveln mot norr. Till byggnadens horisontella uttryck bidrar byggnadens fönster som placerats i ett långt fönsterband. Fönstrens indelning i tydliga mittposter och tvärposter har tydligt bidragit till byggnadens industriella, horisontella och rationella uttryck. Industribyggnadens höga arkitektoniska ambitioner har höga arkitekturhistoriska värden

Utlåtande från byggherrens antikvariskt sakkunniga

Byggherrens antikvariskt sakkunniga skriver:

”Det karaktäristiska fönsterbandet på Turbinhallens västra och östra fasad med smäcker småspröjsning har bytts ut. Befintliga fönster var sentida från 2000-talet men utförda med de ursprungliga fönstren som förlaga. Träramarna har ersatts av aluminium och en del av fönstren är nu till viss del öppningsbara inifrån lägenheterna. Det nya fönsterbandet har en fortsatt genomgående spröjs och fönstren är måttanpassade till muröppningarna. De saknar dock den tidigare indelningen i sex tydliga fält som funnits ända sedan byggnadens uppförande. Utförandet följer därmed inte de rekommendationer som finns att befintligt fönsterband kan bytas mot likvärdiga fönster med lika indelning som tidigare. Sammantaget påverkar detta byggnadens kulturhistoriska värde negativt. Denna detalj borde ha uppmärksamrats när fönstren specialtillverkades, det är olyckligt att så inte har skett.”

Synpunkter

De tidigare befintliga fönstren sattes in under 2000-talet men utfördes då med de ursprungliga fönstren som förlaga. En antikvarisk förundersökning framställd av Nyréns Arkitektkontor daterad 2000-09-09 låg då till grund för antikvariska ställningstaganden och bedömningar under projektet. De delar och detaljer som i förundersökningen utpekats som kulturhistoriskt särskilt värdefulla och skyddade enligt PBL 3:12 var bland annat:

”Fönstersättning med industrifönster i trä med smäcker småspröjsning och brandsäkra fönstergluggar med trådglas”.

Bygglovsansökan avser ett nu redan utfört fönsterbyte på den så kallade Turbinhallen. De tidigare bågarna var utförda av trä. De nya bågar som ersatt de äldre är utförda av aluminium istället för trä och har en genomgående spröjs. De nya bågarna av aluminium ger ett platt och klumpigt uttryck och har inget gemensamt med den nätta profilering som tidigare fönsterbågar, och spröjsar har haft.

Turbinhallen är en industribyggnad uppförd med höga arkitektoniska ambitioner. Byggnaden gavs ett tydligt horisontellt formspråk, där långsidans fasader gestaltats med en tydlig fasadgrammatik. Fönsterbandet har indelats mellan vitputsade vertikala fasadband, så kallade lisener. Mellan lisenerna finns den stora fönsterytan, tidigare tydligt indelad i sex fält. Den här indelningen i fält har funnits ända sedan byggnaden uppfördes och har stor betydelse för byggnadens fasadgrammatik och arkitektoniska uttryck då indelningen förstärker byggnadens horisontella gestalt. Den rytmiska indelningen av fönsterbågar, ”3x2” återspeglas även i de små fönstren på gavelfasaden. Fönsterbågarnas form och indelning är med andra ord ett medvetet, arkitektoniskt grepp.

Indelningen i sex fönsterbågar bottnar även i de tekniska möjligheter man hade vad gäller fönster då byggnaden uppfördes. Stora bågar var tekniskt svåra att tillverka och var troligtvis inte motiverade på en industribyggnad. Stora glasade ytor vad däremot välkommet eftersom det bidrog till dagsljus. Behovet löstes genom att fler fönsterbågar illsammans kunde bilda en stor fönsteröppning. Den ursprungliga lösningen med sex bågar gav ett ärligt uttryck för de möjligheter och behov som fanns vid den tiden då byggnaden uppfördes. Den gav uttryck för en industriell och rationell arkitektur.

Sammanfattningsvis bedöms de nya bågarna, dels till följd av de nya profilerna, och dels till följd av den nya fönsterindelningen, förvanska byggnadens kulturhistoriska värden. Såväl byggnadshistoriska värden, men framförallt arkitektoniska värden förvanskas. Förvanskningen står i strid med det förvanskningsförbud som byggnaden har i detaljplanen, liksom det förbud mot förvanskning och krav på varsamhet som finns enligt plan- och bygglagen.

I tjänsten

Niss Maria Legars
Kommunantikvarie